

Slöjan: om "av-slöjning"

– En uppsats om unga, obeslöjade, svensk-muslimska kvinnors syn på slöjan och slöjdebatten

The veil: about "un-veiling"

– an essay on young, not-/unveiled, Swedish Muslim women's views on the veil and the headscarf debate

Linn Asklöf

Handledare: Björn Alm

Examinator: Åsa Nilsson Dahlstöm

Sammanfattning

Denna uppsats presenterar fyra obeslöjade svensk-muslimska kvinnors uppfattning och erfarenheter rörande slöjan, valet att inte bära slöja och samhällets syn på slöjan. Grundad på dessa kvinnors berättelser syftar uppsatsen till att undersöka vad det är som ligger bakom valet att inte bära slöja. Kvalitativ semistrukturerad intervju har används som metod för insamlingen av det empiriska materialet, och empiristyrd tematisk metod för analysen av det. De teoretiska begrepp som empirin vidare diskuterats utifrån är identitet, klassificering, symboler, normer och social kontroll.

Informanterna i denna studie förklarar att de aldrig har känt sig tvingade till att bära slöja. De tycker inte att de behöver bära slöja för att kunna identifiera sig som muslimska kvinnor. Islam ligger inte i slöjan, utan i ens relationen till Gud. Vidare visar resultatet att de informanter som kommer från länder kategoriserade som muslimska länder har påverkats mer av det svenska sekulära samhället och dess normer än de som inte kommer från länder kategoriserade som muslimska länder. Hos alla informanter finns det ändå en rädsla för samhällets bemötande och potentiella hinder som får dem att stå fast vid beslutet att inte bära slöja.

Nyckelord: slöjan, obeslöjad, svensk-muslimsk kvinna, samhällsnormer, religiös identitet

Abstract

This essay presents four not-/unveiled Swedish Muslim women's perceptions and experiences regarding the headscarf, the choice not to wear a headscarf, and the dominant understanding of the headscarf in Swedish society. Drawing on narratives of these women, this study aims to examine what it is that lies behind the choice not to wear the veil. Qualitative semi-structured interview was used as method for the collection of empirical data, and empirically guided thematic approach to the analysis of it. Moreover, set out from theoretical concepts of identity, classification, symbols, norms and social control, the obtained data is discussed.

The participants in this study explains that they have never felt forced to wear the veil. They are of the opinion that one does not have to wear a headscarf in order to identify oneself as Muslim women. Islam, or ones level of religiosity, is not connected with a headscarf, rather, ones relationship as a Muslim is between that person and God. Moreover, the result indicates that the informants born in countries categorized as Muslim countries have been more affected by the Swedish secular society and its norms than those born in countries not categorized as Muslim countries. Nevertheless, they all fear potential rejection, negative sanctions and aggressions of society, causing them to stand by the decision not to wear a veil.

Keywords: the veil, not-/unveiled, Swedish Muslim women, norms of society, religious identity

Förord

Jag vill först och främst tacka mina fyra informanter som ställt upp och tagit sig tid till att låta sig intervjuas av mig. Jag är oerhört tacksam för det ni har delgivit mig, era personliga berättelser, åsikter och upplevelser. Det har verkligen bidragit till ett rikt material.

Jag vill även tacka min handledare och några av mina kurskollegor, ni vet vilka ni är, för det stöd och den uppmuntran ni har givit mig under uppsatsarbetets gång.

Tack!

Innehållsförteckning

Inledning/Bakgrund.....	1
Syfte och frågeställningar.....	1
Disposition	2
Metod	2
Kvalitativ intervju.....	2
Informanterna	3
Analys.....	5
Begrepp	5
Tidigare forskning och teori	7
Obeslöjade muslimska kvinnor i litteraturen.....	7
Un/covering.....	7
Klassificering, symboler och normer	8
Empiri/Resultat.....	11
<i>Bakom det fria valet att inte bära slöja</i>	11
<i>En god muslim utan slöja</i>	15
<i>Det svenska sekulära samhället och livets påverkan</i>	18
<i>Synen på slöjan: något som förtrycker eller inte</i>	21
<i>Slöja eller inte slöja: hinder eller fördel i det svenska samhället</i>	24
Sammanfattning.....	30
Litteraturlista	33
Bilaga	34

Inledning/Bakgrund

Under en religionslektion på gymnasiet läste och diskuterade vi några olika livsberättelser av personer med olika religionstillhörigheter. En av berättelserna handlade om en ung kvinnas relation till islam och de stegen hon tog från att vara mindre religiös till att börja praktisera religionen på nästan alla sätt, och dit inkluderade bärandet av slöja. Under diskussionen frågade läraren om det var någon av tjejerna i klassen som var muslim och hade egna erfarenheter av slöjan. En av tjejerna berättade att hon personligen kände att hon inte kunde, även om hon hade velat, ta på sig slöjan för att hon inte levde och praktiserade religionen rätt på andra sätt, att det hade varit lite som hyckleri om hon hade burit slöjan då. Under åren som har gått har jag funderat på detta i perioder. En sådan period inträffade nyligen när en stor klädeskedja postade bilder från höstens kollektion på sociala medier. En av modellerna på bilderna var en kvinna i slöja. I kommentarfältet under bilden med modellen i slöja startades en hetsig diskussion mellan två parter. Den ena uttryckte åsikter och missnöje över att klädeskedjan skulle stödja kvinnoförtryck med modellen i slöja, medan den andra försvarade modellen och klädkedjan genom att uttrycka uppskattning och stryka under det fina med att kedjan försöker visa att det finns kläder för alla kvinnor i deras butiker. Jag blev väldigt nyfiken på var tjejen från gymnasiet och andra muslimska kvinnor som inte bär slöja skulle ha ställt sig i debatten som handlar om slöjan.

Medan praktiserandet av islamskt slöjbärande har fått ganska stort akademiskt intresse under de senaste årtionden, har de muslimska kvinnor som väljer att inte bära slöja fått desto mindre uppmärksamhet. I många europeiska länder ses slöjan som ett uttryck för kvinnoförtryck. Dock menar en del att kvinnor som själva väljer att bära slöja för att markera sin religiösa eller kulturella tillhörighet inte är förtryckta.

Symboler kan förändras och användas på olika sätt, av olika människor under olika tider och på olika platser. Så frågan är vad slöjan och att inte bära slöja har för betydelse för unga svensk-muslimska kvinnor som själva har valt att inte bära den?

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad som ligger bakom fyra unga svensk-muslimska kvinnors val att inte bära slöja, vilka uppfattningar och erfarenheter de har rörande slöjan och samhällets dominanta syn på den. Mitt mål är även att försöka förmedla en ny bild av slöjan och icke-bärandet av slöjan genom att låta dessa kvinnors åsikter höras.

- Varför väljer unga muslimska kvinnor i Sverige att inte bära slöja?
- Vad är det som ligger bakom det valet?
- Vilka bidragande omständigheter är det som har påverkat dem?

Disposition

Efter denna inledning kommer en presentation av metod och tillvägagångssätt för studien. Där beskriver och analyserar jag val och avgränsningar rörande urval och informanter, metod för datainsamling och analys. Metodavsnittet är fristående och går att hoppa över om så önskas, men jag rekommenderar ändå läsarna att bekanta sig med informanterna och urvalet under rubriken Informanterna.

Efter metod följer en genomgång av teorier och tidigare forskning inom ämnet. Teorier som beskrivs och diskuteras i avsnittet handlar om identitet, klassificering, symboler, normer och social kontroll. Det är främst socialantropologen Joy Hendrys teoretiska resonemang kring dessa begrepp som mina empiriska data och resultat sedan diskuteras utifrån.

I avsnittet Empiri/resultat kommer mina informanterna till tals under rubriker som knyter an till uppsatsens syfte och frågeställningar. Information från informanterna skrivet med mina egna ord varvas med ordagranna citat. I slutet under varje rubrik följer diskussion/analys av ovanstående empiriska material utifrån vald teoribildning och tidigare forskning inom ämnet.

Uppsatsen avslutas med en sammanfattning där jag presenterar ett kort sammandrag av de viktigaste slutsatserna i uppsatsen.

Under den sista rubriken Bilagor finns den intervjuguide jag mer eller mindre har följt under varje intervjusituation.

Metod

Kvalitativ intervju

För insamlingen av mina empiriska data har jag använt mig av kvalitativ intervju som metod. Det finns olika intervjustrategier där samtalet styrs i olika grad. Strukturerad formell, ostrukturerad informell och semistrukturerad intervjustrategi. Agar (2008: 140) förklarar vad som skiljer formell och informell intervju åt, det är idén om kontroll. Vid en informell intervju har man inte en nerskriven lista med frågor, snarare dras frågor från en inövad fråga-frågorstrategi när rätt tillfälle ges. Det är även informellt eftersom intervjuaren inte antar den formella rollen som utfrågare. En informell intervju är helt enkelt snarlikt ett öppet samtal, medan en formell intervju är hårt strukturerad styrd av ett färdigt schema med bestämda frågor som man inte avviker från. Om det finns en strukturerad intervjuguide tillgänglig, samtidigt som flexibilitet tillåts under intervjusituationen så kallas den strategin

semistrukturerad. Till skillnad från den formella strategin så finns det utrymme för följdfrågor och andra intressanta frågor utöver intervjuguiden under en semistrukturerad intervju, och till skillnad från den informella strategin finns dessutom fördelen att kunna hålla intervjun till dess ämne. Under intervjuerna med mina informanter har jag tillämpat den semistrukturerade strategin med en intervjuguide. Det blev ett naturligt val då målet var att låta mina informanter fritt berätta om sina upplevelser, men inom ramen för ämnet. Mina informanter har varit öppna under intervjuerna så den färdigstrukturerade intervjuguiden har jag mer använt som stöd och som hjälp för att leda intervjun framåt.

Fyra intervjuer med fyra informanter har utförts under loppet av fyra veckor i november månad 2015. För att intervjuerna skulle ske på informanternas egna villkor gavs de möjligheten att själva bestämma tid och plats för intervjuerna. Inför intervjuerna har jag konstruerat en intervjuguide som jag har haft med mig som stöd vid varje intervjutillfälle. Efter första intervjun kom det upp flera intressanta aspekter och frågor utöver dem jag redan hade konstruerat som till viss del har påverkat de följande intervjuerna. Följdfrågor och frågor utöver mallen har ställts för att minska risken att få allt för hårt strukturerade och ledande intervjuer. Innan intervjuerna har jag informerat informanterna om syftet, anonymitet, ljudinspelningen, möjligheten att hoppa över frågor och avbryta intervjun om så önskas. Jag har även frågat informanterna om de har velat ha en sammanställning av intervjun efteråt, men alla har tackat nej.

Det är viktigt att betona att dessa kvinnors upplevelser och erfarenheter inte på något sätt är representativa för alla muslimska kvinnors upplevelser och erfarenheter, och att de är förlagda i en relativt privilegierad svensk medelklassmiljö (med tanke på informanternas utbildningsnivå). Medan temana och frågorna som framträder från analysen kan vara generellt belysande, så strävar uppsatsen inte efter att tala utanför dessa informanternas kontext och plats.

Informanterna

Mitt urval till den kvalitativa studien bygger inte på något speciellt förutom ett krav på att informanterna inte skulle bära slöja och antingen identifiera sig som muslimer eller blivit uppfostrade religiöst i muslimska familjer. Av etiska skäl har även en ålder på över 18 år varit ett krav. Jag har inte aktivt sökt efter informanter med varierande ursprungsbakgrund (alltså alla informanter från olika ursprungsländer) på grund av tidsbrist och min egen motvilja till att släppa iväg en potentiell informant för att denne har samma bakgrund som en annan av informanterna och då riskerat att inte få tag i en ny. Det är helt enkelt tack vare slumpen som

jag har fått variation bland informanterna och denna variation tror jag är något som har berikat min data då jag verkligen inte tycker att man ska se muslimska kvinnor som en enhetlig grupp. Jag har sökt efter informanterna genom personliga kontakter och vänners kontakter och funnit fyra stycken, ett lagom begränsat antal för en C-uppsats.

Jag har genomfört fyra kvalitativa intervjuer med fyra muslimska kvinnor i åldrarna 20-21 år. Kvinnorna är bosatta i en mellanstor svensk stad där de även studerar eller arbetar. För att underlätta transkribering av intervjuerna satte jag en maxtid på 60 minuters ljudinspelning för varje intervju. Tack vara informanternas förmåga att uttrycka sig analytiskt och reflekterande har jag känt att jag inte har behövt träffa dem för ytterligare intervjuer för att nå ett djup. Faktumet att informanterna och jag är jämnåriga, delar samma akademiska språk och erfarenheter av akademiskt uppsatsarbete tror jag har bidragit till en känsla av samhörighet. Vilket i sin tur har gjort intervjuerna öppna, djupa och samtidigt målinriktade. Kvinnorna är anonymiserade till den grad de själva har godkänt.

Kort beskrivning av informanterna:

Noora: bor hemma hos sina föräldrar. Just för tillfället läser hon upp några kurser på komvux för att senare fortsätta med sina studier på universitetsnivå som hon tidigare har påbörjat men tagit en paus ifrån. Hon kom till Sverige från ett muslimskt land i Sydasiens när hon var tre år. Trots en religiös uppfostran så identifierar hon sig inte som muslim eller troende idag. Hennes mamma bär slöja och hennes äldsta syster överväger att börja.

Jasmin: bor hemma hos sina föräldrar. Hon studerar på universitetsnivå. Hon är inte född i Sverige. Hon är både troende och praktiserande muslim. Hennes mamma bär slöja och en syster har burit slöja, men tagit av sig den. Jasmin själv säger att hon vill och kommer börja bära slöja någon gång i livet.

Nadia: bor hemma hos sina föräldrar. Hon studerar på universitetsnivå. Utöver studierna så jobbar hon även extra. Hon kom till Sverige från Montenegro när hon var sju år. Hon är troende, men inte fullt ut praktiserande (t.ex. under ramadan så fastar hon vanligtvis bara någon enstaka dag). Hennes mamma bär inte slöja och överlag är slöjbärandet ganska ovanligt i släkten. Hon kan nog inte tänka sig att bära slöja i framtiden.

Adana: bor ensam. Hon flyttade hemifrån på grund av studier. Hon studerar på universitetsnivå. Hon kom till Sverige från Sierra Leone när hon var åtta år. Hon beskriver sig själv som troende, men inte religiös/inte religiöst praktiserande (t.ex. det var flera år sedan

hon besökte moskén och hon ber inte så ofta som hon "borde"). Hennes mamma bär inte den religiösa slöjan, men det finns några i släkten som gör det. Det är mer vanligt att knyta håret på afrikanskt traditionellt vis bland kvinnorna i hennes släkt, det gör även hon ibland. Hon är tydlig med att förklara att det inte har något med den religiösa slöjan att göra. Hon kommer kanske börja bära slöja någon gång i livet, när hon blir mer religiös.

Analys

Efter varje intervju har jag direkt påbörjat en transkribering av ljudinspelningen. Alla intervjuer har fullständigt och noggrant blivit transkriberade. Det transkriberade materialet har sedan strukturerats och analyserats med hjälp av empiristyrd tematisk metod, vilket innebär att jag har utgått från det empiriska materialet för att finna teman att kategorisera, analysera och sammanfatta resultatet utifrån. Det empiriska resultatet har sedan styrt teorianvändningen på så sätt att teman har synliggjort applicerbara teorier. Fördelen med det empiristyrda arbetssättet är att resultatet inte nämnvärt kommer vara påverkat av mina förutfattade förväntningar. Av just den anledningen har jag valt bort den teoristyrda tematiska metoden som innebär att både datainsamling och analysprocess styrs av teori och förutbestämda teman.

Analysprocessen: materialet har granskats och kodats, citat har sorterats utifrån teman och grupperats under olika övergripande begrepp, materialet har sedan sammanfattats under varje tema med egna ord och några belysta citat. Dessa teman har blivit underrubriker i uppsatsens resultatdel, och sammanfattningarna där under har sedan granskats återigen för att finna samband till teori och andras forskning.

Begrepp

Slöja

Enligt Nationalencyklopedins förklaring är slöja, använd av kvinnor, en duk av tunt material vilken draperas över huvudet. Den är till för att täcka ansiktet, men den kan även täcka en större del av kroppen och vara så lång att den släpar mot marken, ofta är så fallet med en brudslöja eller dåtidens sorgslöja. Eftersom en slöja döljer kvinnan som bär den har den symboliskt betecknat både blygsamhet och kyskhets offer, sorg och underkastelse (NE:slöja). Inom islam finns det flera olika benämningar på huvudduken som syftar till att täcka kvinnors huvud, hår och ibland ansikte. *Niqab* och *burka* är vanligtvis ord som används om slöjan som täcker ansiktet. Det finns flera benämningar på den duk som bara täcker håret, men det ord som ibland kommer dyka upp just i denna uppsats är hijab (NE: slöja). Ordet

kommer från Koranen och betyder konkret det som skiljer av (t.ex. ett "förhänge"). *Hijab* har används för att beteckna en generell segregation mellan män och kvinnor och därtill hörande klädkod (alltså hijab som en institution som står för både själva avskildheten och slöjan som verktyg för att uppnå avskildheten). Idag används hijab framför allt om det klädesplagg, slöjan, som många muslimska kvinnor bär och ser som föreskriven av religion (NE: hijab).

Ordet hijab förekommer sju gånger i Koranen, men används inte med avseende på vad muslimer och icke-muslimer idag kallar hijab, alltså en muslimsk kvinnas klädkod (se Ruby 2006: 55-56 för användningen av ordet hijab i Koranen). Det som i Koranen är känt som versen om hijab (vers 33:53) är den där Gud säger att man endast bör tala med profetens hustru(r) bakom en hijab, för det innebär mer renhet för bådass hjärtan. Många lärda har senare tolkat eller ansett att denna regel inte bara ska gälla för profetens hustrur, utan för alla/vanliga muslimska kvinnor, då de förstnämnda är förebilder för de sistnämnda. Eftersom profeten Muhammeds hustrur har en tydlig särställning enligt Koranen så finns det även vissa lärda som inte håller med detta synsätt och tolkning (Myrne 2005: 211; Ruby 2006: 56).

Mina informanter har ett fåtal gånger använt ordet hijab, oftare slöja eller bara sjal. För att få ett bättre flyt i texten använder jag ordet slöja när mina informanter gör det, och hijab när det används i texterna jag refererar till.

Tidigare forskning och teori

Praktiserandet av islamsk beslöjning har blivit ett populärt område för debatt och forskning under de senaste årtionden. Olika forskare har fokuserat på olika betydelser av denna praktik, både i dess genusdimension, identitetssystem och i dess *empowering*-potential. De muslimska kvinnor som väljer att inte bära slöja har däremot fått desto mindre akademisk uppmärksamhet. Med enbart analytiskt fokus på ortodoxt muslimskt utövande, så som bärandet av slöja, resulterar det i en situation där endast utövanden som INTE går ihop med den västerländska, "sekulära, profana livsstilen" blir områden för forskning. Även fast målet är att normalisera slöjbärandet så förstärks dess isolering med endast detta fokus.

Obeslöjade muslimska kvinnor i litteraturen

Att konstatera att de obeslöjade muslimska kvinnorna är frånvarande i litteratur om muslimer i Europa eller västvärlden är dock inte helt korrekt. Medan få studier har betraktat denna grupp som en sociologisk kategori, så har de obeslöjade kvinnorna ofta framställts som de beslöjade kvinnornas "neutrala" eller "integrerade" alter egon. Speciellt i litteratur som undersöker integrationsprocessen rörande muslimer i Europa. Där används generiska/allmänna kategorier som sekulära muslimer eller "tysta majoriteten" för att skildra de muslimer vars utövanden överensstämmer med dominerande samhällen. Det underförstådda antagandet som antas här är att inte beslöja följer en gradvis anpassning till den rådande europeiska sekulära världsbilder, medan beslöjning indikerar en störning (Fadil 2011: 88). Det är problematiskt att reducera "motståndet" mot slöjan/oviljan att beslöja på det här sättet. Genom att inte undersöka de olika motiven bakom icke-beslöjandet, och genom att tillskriva icke-beslöjandet starkt motstående mot huvudduken, förbigås komplexiteten i självvalt obeslöjade kvinnors självständiga agerande, man riskerar också att minska samtida motstånd mot slöjan i västvärlden till en fortsättning av nationalistisk politik. Obeslöjade muslimska kvinnors självständiga agerande riskerar således att betraktas som ett fall av tvingad assimilation och varje motstånd mot slöjan som ett förfarande mot ortodoxa muslimer (Fadil 2011: 90).

Un/covering

Galmans (2013) artikel är en del av en större etnografisk studie om västerländska kvinnor och religiös/etnisk identitet. I artikeln presenteras tre kvinnors erfarenheter kring valet att gå från sekulära, assimilerade liv till liv karakteriserade av distinkta klädespraktiker, associerade med

tre olika religioner, och vad det betyder att inte anpassa sig till sekulär kultur. Galman föreslår att för vissa religiösa kvinnor blir praktiken att täcka hår eller kropp i enlighet med religiös identitet och kod, paradoxalt nog, en avtäckande handling, på så sätt att de aktivt väljer att motstå pressen att dölja i den mening att välja att inte anpassa sig, även om motståndet kan få konsekvenser. I artikeln används begreppet *covering*¹ och det handlar om att tona ner en stigmatiserad identitet. Hon tar afroamerikaner som exempel, de kan inte dölja sin hudfärg, men de kan tona ner den stigmatiserade identiteten och den marginaliserade kulturen de är förknippade med genom att "agera vit". Eller homosexuella, de kan inte rå för att de är homosexuella, men de kan tona ner den identiteten genom att "agera heterosexuella". Författaren menar att när individer *uncover* blir identiteter ett val, exempelvis när en kvinna bär hijab för att offentligt identifiera sig själv och *uncover* som en muslim, så vägrar hon att tona ner den "ogynnsamma identiteten". Det är även ett val att inte "agera kristen", i Sverige snarare ett val att inte agera sekulär, och assimilera sig. Så, vägran att *cover*, täcka eller tona ner, genom att *uncover*, avtäcka eller komma ut, som muslim, den identiteten blir ett val (Galman 2013: 423-425). I den orimliga *covering*-logiken finns ett underliggande antagande om önskvärdheten av mainstream. Mainstream är konstruerat som så universellt tillgängligt, och så förnuftigt, att alla som inte täcker, döljer eller tonar ner måste aktivt välja att inte "passa in". Men det går att problematisera och utmana dessa antaganden som ligger bakom begreppet mainstream, antaganden om önskvärdhet och neutralitet. Utifrån ett kritiskt "ras"-perspektiv så kan det så kallade mainstream i själva verket vara ett "whitestream", ett system som aktivt främjar idén om vithet som norm och ideal, trots att samhället eller världen långt ifrån är helt vitt, eller kristet, eller heterosexuellt (Galman 2013: 436).

Klassificering, symboler och normer

Klassificering är ett system för organisering av människor, platser och objekt delat av alla människor, men på sätt som skiljer sig åt i olika samhällen. Klassificering i antropologisk mening handlar om sättet olika människor ser på världen och skapar ordning i den. Detta är för att människor delar upp världen i kategorier av objekt och människor på sätt som skiljer sig från andra människor sätt. Ett klassificeringssystem är något som delas av medlemmar i ett specifikt samhälle. Det är bland det mest fundamentalt utmärkande draget hos just det samhället, och det förvärvas av barn som växer upp till att bli sociala varelser och medlemmar i samhället. Eftersom det första klassificeringssystemet vanligtvis är inlärt så pass tidigt i livet blir det djupt inrotat och naturligt. Vi har föreställningar om människor, klassificerade som

¹ Begreppet *covering* användes och förklarades av sociologen Erving Goffman redan 1963 i hans verk *Stigma*.

släktingar, vänner och främlingar, och vi har idéer om förväntningar på dessa kategorier. Det är inte förrän vi reser utanför det egna samhället, eller kanske bara besöker grannen på andra sidan gatan, som vi upptäcker att klassificeringssystemet, som vi tar för givet, inte är universellt (Hendry 2008: 20-21).

Genus är en term av klassificering som brukar hänvisa till föreställningar om manligt och kvinnligt. Om man på något sätt inte lever upp till eller avviker från de rådande föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt kan detta leda till stigmatisering. Om man utgår från att de båda könen utgör varsin social kategori, så innebär stigmatisering att medlemmar i dessa kategorier, som andra har negativ uppfattning om, diskrimineras som medlemmar i samma kategori. Det som i kategorierna leder till negativa uppfattningar innefattar egenskaper som är synliga eller osynliga, som utseende, etnicitet, yrkesval, klass och religion (Hendry 2008: 30).

Public symbols är symboler delade av medlemmar i specifika sociala/samhälleliga grupper. Dessa symboler uttrycker aspekter av gruppens ideologi, underförstått och intolkat inom ett specifikt socialt och moraliskt system. Samma symboler kan betyda något helt annat för medlemmar i en annan grupp, och även för olika grupper inom ett bredare socialt system. Symboler i ett samhälle kan användas på ett systematiskt sätt av medlemmar för att inte känna sig förvirrade eller för att passa in. I en större gruppering, så som en stad eller ett land, används symboler även för att uttrycka åtskillnader mellan olika sociala enheter (Hendry 2008: 94-95). I västerländska samhällen, där individualism som en ideologi är viktig, väljer individer kläder, accessoarer och frisyrr för att uttrycka sin personlighet, identitet och ibland grupptillhörighet. De uttrycker sig själva genom samhälls symboler, men inom gränsen för vad som är acceptabelt val av kläder och utsmyckning i just det samhället. Genom *bodily symbols*, som klädsel, ges möjligheter till symbolisk kommunikation. Ett meddelande eller budskap uttrycks, vilket kan tolkas på olika nivåer av olika grupper inom samma samhälle. Individer från olika religiösa grupper använder ibland klädessymboler för att uttrycka en specifik religiös tillhörighet eller religiös identitet. För individer själva kanske det bara handlar om att uttrycka en personlig identitet eller sin individualitet, men för en utomstående kommer deras klädesval säga något om deras sociala grupp (Hendry 2008: 95-96).

I varje samhälle finns det mekanismer som försäkrar att dess medlemmar uppför sig på ett någorlunda rimligt sätt. Utöver lag och rättsväsenden så finns det även normer. Normer är något som delas av människor inom en social grupp. Individerna lär sig normerna när de

växer upp och där med blir dessa regler och förväntningar på beteende många gånger underförstådda. Om normer överträds provoceras, oftast, någon slags reaktion fram från andra personer inom gruppen. Social kontroll är mekanismen inom ett samhälle som agerar för att begränsa samhällets medlemmar till att uppföra sig och handla i enlighet med rådande normer, regler och värden. Det finns flera metoder för social kontroll som pressar eller lockar individer till att föga eller anpassa sig efter rådande normer (Hendry 2008: 171). Social sanktion är ett exempel på en sådan metod som socialantropologen Radcliffe-Brown (i Hendry 2008: 172) förklarar som en reaktion från samhället eller dess medlemmar på ett sorts uppförande som antingen är godtagbart (positiva sanktioner), eller ej godtagbart (negativa sanktioner).

Empiri/Resultat

Bakom det fria valet att inte bära slöja

Noora har växt upp i en stor familj med flera syskon. Hennes föräldrar och äldsta syster är enligt henne "våldigt religiösa" muslimer i jämförelse med sig själv och de andra syskonen. Mamman bär slöja och den äldsta systern pratar om att börja. Trots en religiös uppfostran så identifierar Noora sig inte som troende eller muslim idag. Hon tycker föräldrarna har givit henne och alla syskonen utrymme att själva ta beslut i hur pass stor roll religionen ska ha i deras liv. Hon anser att hon fritt har kunnat välja att inte bära slöja utan familjens inblandning. Hennes föräldrar har dock uttryckt en önskan om att hon skulle bära slöja genom kommentarer som: "men du är säkert jättefin i slöja", men att de ändå har accepterat hennes val när hon har förklarat att hon inte skulle känna sig bekväm och som sig själv i den.

Noora har läst en engelsk översättning av Koranen, av ren nyfikenhet, för att se vad den handlade om. Hon kom fram till att det inte riktigt var ett material som hon kan leva efter idag, i detta samhälle. Dessutom tycker hon att mycket av det som står krockar med hur hon själv lever och den syn hon har på människan och framförallt kvinnan. Allt detta, plus att hon inte känner ett behov av att tro på något, har bidragit till att hon inte längre identifierar sig som muslim, vilket självklart även är det hon tror ligger bakom valet att inte bära slöja:

(...) alltså jag skulle säga att det är väl lite såhär med kvinnoosynen, jag tror alla kan tolka islam på ett visst sätt, att alla tolkar det på sitt sätt och jag tolkar det lite som att en kvinna kanske måste ha sjal för att hennes hår kan vara attraktivt för män och då liksom blir hon skuldbelagd att hon måste täcka sitt hår, inte att det är män som inte liksom objektifierar henne på det sättet, men det kan ju bara vara en skev tolkning av mig, men det är lite så, alltså när jag har varit i hemlandet och sådär, det känns som kvinnor kanske är lite andrahands medborgare, att dom måste ha sjal och vara anständiga.

Jasmin har en mamma som bär slöja och en syster som har burit slöja, men tagit av sig den. Jasmin själv är nästan säker på att hon vill bära slöja i framtiden. Hon tycks ofta väga att bära slöja eller inte bära slöja mot varandra, och hon är märkbart frustrerad över sin "beslutsångest" och att hon skjuter på det: "när jag börjar på universitet" och nu "när jag får min första unge". Hon anser att hon fritt har kunnat välja att inte bära slöja från sina föräldrar, men inte från samhället:

Ja absolut, från mina föräldrar, ja, samtidigt från samhället har det väl varit såhär "okej, jag måste tänka igenom det tusen gånger om jag nu ska göra det, om jag nu ska välja att bära slöja",

jag vet att det finns konsekvenser så det är väl mer det som alltså har styrt hur jag väljer om jag nu ska bära slöja eller inte (...)

Jasmins föräldrar uppmanar henne att "gör[a] det som känns bäst" och påpekar noggrant varje gång hon känner sig förvirrad att "inte [ta] ett beslut som baseras på att du är förvirrad idag", eftersom det handlar om ett stort steg som ska vara långsiktigt. Jasmin tror att det ligger flera olika faktorer bakom hennes val att inte bära slöja just nu. Hon förklarar att:

(...) den avgörande faktorn är väl mer att jag känner att jag inte behöver bära slöja för att jag ska vara muslim, jag behöver inte bära slöja för att jag ska kunna identifiera mig som muslim. Alltså visst jag tar hänsyn till det som står och det ska följas, men samtidigt känner jag inte den kopplingen till religionen på samma sätt, för mig är det såhär att man ska ha en kontextuell förståelse, att man ska ha en förståelse till varför man bär slöja och inte bara att man bär den [bara för att] som väldigt många gör, och jag känner inte att jag i dagsläget kan stå för det, så jag tror lite därför jag inte bär slöja. Så vem vet, i framtiden kanske jag gör det?

Likt Noora så talar även Jasmin om dåtidens syn på kvinnor som inte riktigt passar in i dagens samhälle, vilket hon tror kan vara en andra faktor som ligger bakom valet att inte bära slöja:

(...) jag tänker lite mer såhär att på den tiden så har det ju, kvinnor varit förtryckta, på den tiden så har ju kvinnor varit som objekt, sexobjekt, alltså underkastade männen, så slöjan har varit ett sätt att skydda kvinnan från mannen, [från] att inte objektifiera kvinnan på det sättet (...) och jag känner att i dagsläget så ser jag inte samma behov av det (...)

Nadia berättar att ena sidan av hennes släkt är mer religiös än den andra. Hennes mamma bär inte slöja, men på den sidan av släkten är det accepterat och det finns flera kvinnor som bär slöja. För några år sedan så valde en kvinna, den första kvinnan, på hennes pappas sida av släkten att ta på sig slöja. Det uppstod en stor diskussion i släkten om huruvida detta verkligen var ett genomtänkt val och hur slöjan skulle passa in i det nederländska samhället där kvinnan är bosatt. Nadia själv var med om liknande reaktioner när hon var åtta år då hon under en dag tillsammans med några muslimska kompisar tog på sig slöja för att testa på. Hon kommer ihåg att hon själv tyckte det kändes jättebra, men att föräldrarna hade sagt åt henne att ta av sig den när de såg henne. När hon var åtta år hade hon inte möjligheten att välja fritt ifall hon ville bära slöja eller inte, "(...) men nu är jag absolut fri till att välja det ena eller det andra, det hade uppfattats olika av olika personer men fri att göra det är jag". Vidare förklarar hon att:

(...) jag tror om jag skulle bara "amen jag ska ha på mig slöja" så hade det varit lite såhär "vad menar du?" typ, och så skulle dom dra upp den här diskussionen om hur det ska passa in och hur

det ska gå för mig och så vidare och så vidare. Men till slut så hade jag verkligen velat det så hade jag ju fått ta på mig en slöja, men just nu finns det ingen, det är aldrig en diskussion om varför jag inte har en slöja.

Nadia berättar att hon alltid har fått höra av sina föräldrar att Koranen är en "tolkningsbok", att allt som står där i kan tolkas på olika sätt: "(...) vill du tolka slöjan som ett måste så kan du göra det, om du inte vill det så behöver du inte tolka det som ett måste (...)". Nadia tror att denna lärdom och även en rädsla för dagen samhälle är vad som ligger bakom hennes val att inte bära slöja:

(...) när jag tänker på islam så är inte slöjan det första jag tänker på, islam ligger inte i slöjan för mig, islam för mig ligger i mitt förhållande till Gud och det är allt (...) jag tycker bara inte religionen ligger i slöjan, och sen så tror jag att jag kanske hade varit lite rädd att ta på mig slöjan i Sverige just nu, det hade känts lite läskigt faktiskt, jag har sett för mycket saker hända runt mig som bara får mig att "nej jag vill inte bli utsatt för det där".

I Adanas familj finns det inte någon åsikt om slöjan. Hon berättar att det inte är något de pratar om överhuvudtaget. Hennes mamma bär inte slöja och överlag är det få kvinnor i släkten som gör det. Svaret på frågan om hon anser att hon fritt har kunnat välja att inte bära slöja blev självklart: "Ja absolut, det är jag som har valt det själv, ingen har någonsin försökt påtvinga mig att bära slöja (...)". Hon berättar att det är betydligt vanligare att familjen "tjatar" om bönen, att hon borde be mer än vad hon gör. Trots att slöjan befinner sig långt ifrån hennes tankar så tror hon ändå att hon någon gång kommer bära slöja, men åter igen lyser vikten av bönen starkare i resonemanget:

Kanske någon gång, jo jag tror det säkert, ja jag tror det faktiskt, någon gång, jo jag kommer säkert göra det, kanske när jag blir mer religiös kommer jag göra det, haha, men just nu vet jag inte, jag tänker inte så mycket på slöja faktiskt, jag tänker mer på att be mer faktiskt, jag tycker det är viktigare [med bönen].

Adana, som ursprungligen kommer från Sierra Leone, berättar att det är få muslimska kvinnor och oftast äldre kvinnor i hemlandet som bär den religiösa slöjan. Dessutom är det vanligt bland både muslimska och kristna kvinnor att knyta håret på ett afrikanskt traditionellt vis, vilket gör det svårt att urskilja vilken huvudduk som faktiskt är den religiösa. Adana tror att detta är vad som ligger bakom hennes val att inte bära slöja: "(...) det är inte så vanligt [med slöja i hemlandet] och sen har det bara hänt att jag inte känner för att jag vill ha det tror jag, det är allt (...)".

Eftersom Noora inte identifierar sig som muslim så har valet att inte bära slöja fallit sig naturligt. Hon bär inte slöja för att den först och främst är en symbol som för henne uttrycker en religiös identitet som hon inte kan stå för eller känna sig bekväm med. Hendry (2008: 271) förklarar identitet som ens uppfattning av sig själv och ens sociala lojalitet som vanligtvis speglar födsel och uppfostran, men som även kan innefatta inslag av val. Med en religiös uppfostran i ett sekulariserat samhälle så förhandlar Noora sin identitet och plats just efter det. Efter att ha läst Koranen har Noora kommit fram till att dess riktlinjer inte är applicerbara på sättet hon lever, den syn hon har på världen och det svenska samhället.

Även för Jasmin så handlar valet om identitet, men till skillnad från Noora så identifierar sig Jasmin som religiös muslim, och det hennes val bygger på är hennes uppfattning om att hon inte behöver bära slöja för att vara och identifiera sig som muslim. Samtidigt anser hon att det som är skrivet ska följas, men att hon inte känner den kopplingen till religionen utan en kontextuell förståelse för varför man ska bära slöja.

Både Noora och Jasmin talar om dåtidens syn på kvinnor. Noora har tolkat det som står i Koranen att det är kvinnan som blir skuldbelagd för att hennes hår är attraktivt, därför måste hon täcka sig. Jasmin har istället tolkat det som att det är mannen som objektifierar kvinnan och att det var för kvinnans säkerhet hon blev ombad att slöja sig. Och idag, här i Sverige, så behövs det inte. I Koranen (vers 33:59) står det att kvinnor (läs profetens fruar och döttrar, och de troende kvinnorna) bör täcka sig själva för att inte bli ofredade/antastade. Versens kontext indikerar att vid tiden då versen uppkom så behandlades slavkvinnor väldigt respektlöst av män, och det förekom incidenter där män angrep muslimska kvinnor. Förbrytarnas ursäkt eller bortförklaring var att de inte visste att dessa var muslimska kvinnor. Så för att skydda muslimska kvinnor blev det angivet att de skulle klä sig blygsamt för att kunna bli igenkända. Det som framgår i Koranen är uppfattningen att män är angriparna och kvinnor offren. Det finns många muslimer som dock har vänt på Koranens syn för att hävda att kvinnor är ansvariga för ett korrupt och okyskt samhälle (Ruby 2006: 58).

För Nadia och Adana så är islamsk beslöjning inte en viktig tradition varken i släkten eller i deras födelseländer. Nadias föräldrar har påverkat henne mycket i tolkningen av religionen och dess praktiker. Det finns en tydlig önskan om att passa in i ett sekulärt samhälle där normen är att inte vara religiös, och för föräldrarna innebär det att undvika synliga praktiker och symboler som är kopplat till en stigmatiserad minoritetsgrupp. För Nadia själv innebär det att se islam som en relation mellan sig och Gud, vilket är en personlig ensak som inte behöver

vara kopplad till en synlig markör, huvudduken (Medina 2010: 1; Hendry 2008: 171). Jasmin påverkas också av samhällets normer, men till skillnad från Nadia, eller Nadias föräldrar, så finns det i hennes uppgivna konstaterande om konsekvenser en motvilja mot att foga sig, och i hennes föräldrars förståelse för hennes förvirring en känsla av kluvenhet angående vilken social grupps förväntningar och normer som gäller för dem (Hendry 2008: 20, 171).

En god muslim utan slöja

Noora berättar att hon för några år sedan nog var lite religiös. Under den tiden hände det ganska ofta att hon kände sig stämplad som en mindre god muslim. Hon förklarar att hon fick reaktionen att man måste bära slöja för att vara en god muslim vilket hon tog åt sig av:

(...) alltså förr när man kanske ändå var lite religiös och kanske tog åt sig, då var det väl ganska ofta man fick den stämpeln typ, "amen du är inte lika bra eller troende muslim för du har inte slöja" eller "du är inte lika god muslim som mig för du ber inte fem gånger om dagen" men alltså det borde ju inte vara någonting som avgör om hur troende man är, tycker inte jag.

Noora tror att rektionen eller åsikten om att det skulle vara fel att bära slöja om man inte lever som en god muslim på andra sätt är något som kan komma automatiskt, utan att hon tänker sig för. Hon tror att det kanske är på grund av hennes religiösa uppfostran. Hon förklarar med ett scenario:

(...) typ när man ser, vi säger typ en kvinna med en slöja som kanske är ute på en krog och dricker, för det gör man ju inte inom islam, alltså det är ju förbjudet att dricka alkohol, och sen liksom står hon på krogen där och dricker, amen då blir det lite såhär motsägelsefullt, för liksom är man en bra muslim så dricker man inte, men liksom man kan ju ha en slöja utan att vara religiös, men det blir ju, ja det blir såhär konstigt, hehe, men alltså det är upp till var och en egentligen, men det kanske är just att man förknippar, ju mer en person ber eller liksom ju mer täckande den är amen då måste den va såhär jättereligiös (...)

Jasmin anser inte att man måste ha slöja för att vara en god muslim. Hon tror inte att en slöja avgör om man är en god människa eller en god muslim. Det som avgör hur pass god man är handlar "(...) om att kunna ha en bra relation till Gud genom att man är en bra människa, det vill säga behandla dina nära och kära bra och att du har ett bra hjärta liksom(...)". Hon förklarar att hon troligtvis redan hade burit slöja om det hade varit hennes syn, att en slöja hade fört henne närmare Gud. Jasmin berättar att hon alltid är försiktig med att döma andra. Hon har egna erfarenheter från möten med människor som har lagt sig i eller dömt hennes val av kläder. Hon förklarar att hon tycker det är viktigt att försöka hålla sig borta från andra

människors relation till Gud, just för att det är deras relation. Hennes åsikt kring frågan om det är fel att bära slöja om man inte lever som en god muslim på andra sätt är inte lika tydlig:

Jag tycker inte det är fel, men jag tycker inte att det är rätt heller, men samtidigt tror jag att alla vi alltså är i en sån här "battle" typ med att försöka hitta oss själva, så att man försöker liksom ändå hitta den relationen till Gud, så jag tror att, som sagt jag tror inte det är fel men jag tror inte det är rätt heller.

Nadia berättar att det står i Koranen att det är muslimskt korrekt att bära slöja som kvinna, men att hon själv inte tycker att man måste bära slöja för att vara en god muslim:

(...) för att ingen är, det finns ingen som är perfekt muslim, alla gör tusen fel varje dag och bara för att du tar på dig slöjan så begår du säkert tusen andra fel ändå, så din slöja är aldrig ett mått på hur bra muslim du är för du kan vara helt jävla störd i huvudet [sic] och ha på dig en slöja, och utåt kanske det ser bra ut, men det är du som förlorar på det att det bara ser bra ut utåt liksom.

Vidare förklarar Nadia att hennes personliga uppfattning är denna: "(...) om man tar på sig en slöja endast i syfte för att täcka över sina andra misstag så gör man ju väldigt fel (...)", men att hon aldrig skulle säga det till någon. Hon tycker inte det är hennes uppgift att döma för "(...) hur du uppfattar din religion och lever ut den är upp till dig (...)".

Adana tycker heller inte att man måste bära slöja för att vara en god muslim. Hon berättar att hon har några kompisar som bär slöja och "(...) dom är precis som mig, haha, dom ber inte, dom går inte till moskén, fastar inte (...) det är ingen skillnad bara för att dom har slöjan som symbol (...)". Hon tycker inte slöjan har någonting att göra med hur god muslim man är: "(...)det har ingenting med hur du klär dig, det har med dina handlingar att göra". Samtidigt är Adana lite tveksam till vad hon tycker om de som bär slöja men som inte lever som goda muslimer på andra sätt. Hon berättar att hon har kompisar i slöja som brukar gå ut på krogen och dricka alkohol vilket hon tycker känns lite konstigt:

(...) på dagarna man tror typ, jag brukar jävlas med henne [kompisen i slöja] typ "man tror du typ är värsta religiös på dagarna med slöja och sen bara ne[j] du är inte riktig typ" haha (...) jag hade föredragit att ta av mig slöjan iallafall, om det var jag, så att jag slipper lura folk, haha, såhär dom tror att jag är värsta religiös fast jag inte är det, det är så att jag typ är rädd för människor men inte Gud, det är så jag skulle tänka.

Genom kläder kan individer uttrycka identitet och grupptillhörighet. Klädessymboler

kommunicerar något som tolkas på olika nivåer av olika grupper inom samma samhälle. Ens klädesval, trots att det kanske bara handlar om att uttrycka personlig identitet, kommer för utomstående säga något om ens sociala grupp (Hendry 2008: 95-96).

Alla mina informanter anser att man inte måste bära slöja för att vara en god muslim. Trots det har Noora, under tiden hon var religiös, känt sig stämplad som en sämre muslim för att hon inte hade slöja. I Rubys (2006: 59) artikel, som undersöker på vilka sätt muslimska kvinnor i Canada uppfattar hijab och associerar den med olika betydelser, menar många av informanterna i hijab att de känner att bärandet av hijab indikerar engagemang för religionen och självdisciplin. Eftersom hijab ofta ses som en religiös markör som ger bärarna respekt och värdighet så ser många muslimer negativt ner på kvinnor som inte bär den. Precis som mina informanter, så menar även Rubys informanter som inte bär huvudduk att de ändå kan vara dedikerade muslimer utan hijab. Trots detta verkar det ändå som att den dominant synen är att slöjan är en symbol för religiöst engagemang och attityden är den att hijab betecknar en präglad identitetssymbol för en hängiven muslimsk kvinna. Detta ser vi när Noora konstaterar att det känns konstigt och motsägelsefullt när en kvinna i slöja dricker alkohol på krogen, och när Adana först berättar om sina väninnor i slöja som är lika lite/mycket religiösa och praktiserande som hon, och sedan att hon själv hade föredragit att ta av sig slöjan på krogen för att inte vilseleda andra till att tro att hon är en jättereligiös person och för att inte bli dömd av andra människor för en o-islamsk handling. Så samtidigt som alla fyra är överens om att ingen borde kunna säga att någon är sämre eller inte tillräckligt mycket muslim så finns det ändå en tydlig idé om förväntningarna på dem kategoriserade som muslimska kvinnor (Hendry 2008: 20-21).

Både i Rubys (2006: 60) och Hopkins och Greenwoods (2013: 443) studie berättar informanter att en vanlig miss-/uppfattning är den att kvinnor i hijab är "perfekta". I Hopkins och Greenwoods artikel förklarar en av informanterna att hon tvekar inför att ta på sig hijab för om en hijab-bärande kvinna misslyckas med att spela ut idealen associerade med islam så ger det muslimer en dålig image. Så eftersom människor omkring henne förväntar sig att en kvinna i hijab gör allt och rätt (t.ex. ber fem gånger om dagen, fastar osv.) så vill hon inte ta på sig hijab förrän hon gör allt rätt (Hopkins & Greenwood 2013: 443-444). Nadia anser dock att ingen muslim kan nå perfektion eller göra allt rätt, så slöjan kan därmed aldrig bli ett mått på hur bra muslim någon är, så varför ska man bära slöja då? Flera av de slöjbärande kvinnorna i de båda ovannämnda studierna ser hijab som representativt för den muslimska gruppen, och menar att hijab hjälper dem att hålla sig borta från o-islamska praktiker, att

praktiserandet av hijab markerar gränser för dem. Med hijab på menar de att de blir ambassadörer för religionen och det hindrar dem från göra något som kan missleda andra och framställa religionen negativt (Ruby 2006: 60; Hopkins & Greenwood 2013: 444).

Det svenska sekulära samhället och livets påverkan

Noora var tre år när familjen kom till Sverige och blev inlussad på förskolan direkt. Hon växte upp i ett litet samhälle där hennes familj var den enda utländska familjen då. Hon berättar att hon aldrig kände sig annorlunda jämfört med sina klasskompisar, vilket hon absolut tror har påverkat den hon är idag samtidigt som det har fått henne att undra vilken grupp hon tillhör. Noora tror att hon har påverkats av platsen hon bor på, som hon inte planerar att flytta ifrån, och de hon umgås med i just det svenska sekulära samhället. Sedan tre års ålder har hon påverkats av intrycken: "(...) liksom att folk här inte bär slöja eller inte är så jättereligiösa (...)". För att understryka teorin om att man påverkas av dem man umgås med berättar Noora om två barndomsvänner från samma hemland, som också bor i Sverige fast på en annan ort där betydligt fler utländska familjer är bosatta. Barndomsvänninnorna umgås i en vänskapskrets där flera tjejer bär slöja. Själva har de aldrig haft slöja under uppväxten, inte heller deras mamma, men nu har de båda tagit på sig slöja och blivit mer religiösa, eftersom det är så man är och är klädd i deras vänskapskrets.

Jasmin tror även hon att det svenska sekulära samhället och livet har påverkat hennes val att inte bära slöja, fast på så sätt att hon här har givits möjlighet att kunna ha ett eget förhållningssätt till religionen, att kunna tänka utanför och tänka själv. Hon tror även att en rädsla för samhällets syn och bemötande har påverkat henne:

(...) jag brukar ju ha det [slöja] på moskén, och alltså när man kommer ut och så är det såhär många blickar och mycket, alltså det är mycket från samhället som jag också tror påverkar mitt val (...) jag tänker lite såhär med jobb, när man ska söka jobb såhär alltså hur man, hur man uppfattas av andra, jag tänker på att, typ ett rent konkret exempel när vi bodde i [ett mindre samhälle] och när min mamma hängde med mig på utvecklingssamtal så var det, när vi var på väg till lärarens rum då så var det en elev som spottade på min mamma just för att hon hade sjal, och jag tänker bara sådana saker, alltså jag tror sånt påverkar mycket mitt val, alltså hur man ser och vad man har sett och hur det här kommer påverka mig liksom, så jag tror det finns en rädsla i det också.

Nadia tror inte det svenska sekulära samhället och livet har påverkat henne i valet att inte bära slöja. Hon förklarar att Montenegro, där hon kommer ifrån, inte är ett speciellt religiöst land

heller, mest kristet. Hon tror att hennes relation till religion hade förstärks i Montenegro av att hon har fler släktingar där som är religiösa, men att hon ändå inte hade haft slöja. Samtidigt tror hon att det svenska samhället skulle påverka henne i valet om hon skulle överväga att ta på sig slöjan i framtiden:

(...) men om jag typ bestämde mig om två tre år att ta på mig slöjan så tror jag att jag absolut hade ställt mig och tänkt "men hur kommer det här gå i det samhället jag lever i idag?" jag tror jag hade varit lite rädd faktiskt (...) Alltså jag har bara sett så mycket saker göras mot muslimska kvinnor som har varit lite läskiga, mot mina vänner, mot totala främlingar på spårvagnar, jag har bråkat med främlingar på spårvagnar över vad dom gör mot kvinnor i slöja, varför dom har slöja på sig, vill du att jag ska dra ett exempel?(...)

Exemplet handlar om en äldre man som avsiktligt dragit åt sin fot när en påstigande kvinna i slöja hamnat med sin stora kjol över mannens utsträckta fot. Kvinnan tappade balansen och var nära på att ramla bakåt i spårvagnen. Nadia konfronterade mannen, frågade varför han gjorde som han gjorde och fick ett aggressivt svar att det var för att han inte förstod varför kvinnan hade slöja på sig, om det var för att hennes man tvingade henne. Ingen annan på spårvagnen ifrågasatte mannen och det är "(...) typ sådana grejer [som] skrämmer mig faktiskt, och sen att ingen hade hjälpt mig heller, det skrämmer mig ännu mer, för det var ingen där inne som sa någonting förutom jag (...)".

Likt Nadia tror även Adana att det svenska sekulära samhället och livet inte har påverkat henne i valet att inte bära slöja. Hon tror inte att hon skulle ha burit slöja i Sierra Leone heller eftersom det inte är så vanligt att kvinnor bär slöja där. Däremot så är hon övertygad om att hon skulle besöka moskén, be och fasta oftare om hon bodde i Sierra Leone. På så sätt har det svenska samhället påverkat henne till att bli mindre religiös. Adana förklarar att till skillnad från här, där hon bor ensam i en stad ganska långt ifrån övriga familjen, så finns det i hemlandet alltid en gemenskap som gör att man bara följer med till moskén eller ber tillsammans med andra när det är tid för det.

Klassificering är ett system för organisering av människor, platser och objekt delat av alla medlemmar i ett specifikt samhälle. Det är bland det mest fundamentalt utmärkande draget hos just det samhället. Genom socialisation internaliserar individer samhälles eller gruppens etablerade system för klassificering, normer, värden och traditioner. Det är en process som börjar redan när ett barn är nyfött och pågår hela livet. Till de viktigaste aktörerna hör familj, skola, vänskapsgrupp och media, och under barndomen är det främst inom familj och skola

som den primära socialisationen sker. Eftersom det första klassificeringssystemet och normsystemet vanligtvis är inlärt tidigt i livet så blir det djupt inrotat och naturligt (Hendry 2008: 20-21). Eftersom Noora kom till Sverige när hon bara var tre år så har socialisation av henne internaliserat både familjens medförda normsystem och klassificeringssystem och det svenska samhällets genom förskola, skola och vänkskapsgrupp. Hon kände sig aldrig annorlunda jämfört med sina klasskompisar, men hon har ändå frågat sig vilken grupp hon egentligen tillhör. En anledning till att hon har tagit avstånd från religionen skulle kunna vara för att hennes socialisation till största del har ägt rum i den svenska skolan/samhället för att familjens sociala grupp endast bestod av hennes familj i samhället där de bodde. Jasmin, i sin tur, kom till Sverige från ett muslimskt land senare i barndomsåldern (land och ålder uppges inte på begäran om anonymitet), under uppväxten har hennes primära socialisation främst och först ägt rum inom familjen i ett samhälle/land där de var del av en större social grupp. Denna grups klassificering och normer, som blivit naturliga för Jasmin, har hon tagit med sig till Sverige. I Sverige har de vidare till viss del modifierats efter det svenska sekulära samhällets rådande system för normer och klassificering, på så sätt att hon har givits möjligheten att anta ett eget förhållningssätt till religion relativt fri från ortodox traditionell lärande och tänkande.

Till skillnad från Jasmin som kommer från ett muslimskt land, så kommer Nadia från ett land där muslimer utgör en minoritet, och Adana från ett land där muslimer utgör en dryg majoritet (se NE: Världens länder/landsfakta). För Nadia skulle detta kunna innebära att den muslimska gruppens etablerade system för klassificering och normer i det montenegrinska samhället inte skiljer sig så mycket från det svenska samhällets. Kanske även för Adana, fast på så sätt att det finns en naturlig religiös tolerans etablerad.

Både Jasmin och Nadia talar om en rädsla för samhällets bemötande som påverkar valet (i Nadias fall: skulle påverka i ett eventuellt övervägande) om slöjan. Normen i det svenska samhället är: inte muslim eller inte religiös överhuvudtaget. En av socialisationsaktörerna är media och ett sätt att förstå på vilka sätt ett samhälle ser på olika människor och kulturer är att studera medias framställningar av dessa. Ruby demonstrerar i sin artikel exempel på medias framställningar av hijab-bärande kvinnor (se Ruby 2006: 62 för konkreta exempel från Canada). Ofta framställs dem som förtryckta och som andra/olika. Efter flera terroristattacker runt om i världen så syns negativa stereotyper av muslimska kvinnor ännu mer. Både Jasmin och Nadias erfarenheter från situationer där slöjbärande kvinnor har blivit utsatta för kränkande angrepp visar upp den starka och negativa stereotypen som har kopplat hijab med något annorlunda, en dålig/hotande religion och förtryck. Sådana rasistiska incidenter

demonstrerar att muslimer ofta ses som "de andra" i det svenska samhället, och även att många muslimer möter svårigheter här. Mannen som Nadia konfronterade på spårvagnen, hans negativa syn på slöjan tycks vara baserad på antagandet att kvinnan blivit påtvingad att bära slöja av en förtryckande, potentiellt farlig, muslimsk man.

Synen på slöjan: något som förtrycker eller inte

Trots att Noora inte håller med om det som står i Koranen eller andra religiösa texter, och dessutom antyder att det har med en skev kvinnoosyn att göra, så har hon aldrig associerat slöjan med förtryck eftersom den alltid har funnits där under hennes uppväxt. Hon tror dock att det idag, när religion och islam "är så mycket uppe på tapeten", finns en typisk västerländsk syn på slöjan, och det är den att slöjan är något som förtrycker kvinnan. Hon förklarar att "(...) man [eller jag?] ändå kan förstå, västerländska människors [syn], alltså Sverige är ju ändå såhär sekulariserat, alltså religion är ju inte såhär prioritet i samhället (...)". Noora konstaterar att det såklart även finns människor som är religiösa, men att man inte kan se det direkt på dem om de är, till exempel, kristna eller judar. En kvinna i slöja kan man däremot direkt koppla till islam och förknippa med en person som är religiös. På grund av detta tror hon att vissa kan uppfatta slöjan som något konstigt för att "(...) det inte är så vanligt i Sverige (...)" helt enkelt. Noora har även en känsla av att vissa svenskar blir stötta när de ser någon i slöja, men hon förstår inte riktigt varför:

(...) alltså det känns ändå som en vuxen kvinna som kan ta sin, göra sitt eget val, och så länge man känner sig bekväm i en slöja då tycker jag att man ska få ha det liksom (...) det är ju liksom ett sätt att identifiera sig och sin tro och kanske visa för andra människor typ såhär "amen jag är muslim eller religiös" (...)

Jasmin berättar att hon, efter flera incidenter likt den då hennes mamma blev spottad på, känner sig tvingad till att tro att en majoritet av de icke-muslimska svenskarna ser slöjan som en symbol för förtryck baserat på antagandet att kvinnor är tvingade till slöjan. Hon poängterar att denna syn nog inte är begränsad till västvärlden, utan att den även är vanlig i mellanöstern². Hon tycker att det är ett problem att så många antar att alla i slöja är tvingade till att bära den. Hon själv ser inte slöjan som något som förtrycker eftersom de flesta kvinnor i slöja själva har valt att bära den. Hon förklarar att hon ändå förstår att det finns kvinnor som är tvingade, men att "(...) man samtidigt inte ska kunna generalisera det till populationen,

² Se Annika Rabos (1997) artikel *Kampen om slöjan - slöjan i kampen* för att se hur slöjan uppfattas som en laddad symbol med olika innebörd även i muslimska länder.

dom som är tvungna, för då förtrycker man någon, dom som väljer att bära sjalen (...)". Jasmin tycker att det är den västerländska synen på slöjan som egentligen är det som förtrycker kvinnor i slöja. Hon upplever att många som ser slöjan som en symbol för förtryck ger sig in i diskussioner angående slöjan när de egentligen inte vet någonting om religionen överhuvudtaget. Hon tar uppståndelsen kring H&M och Åhléns modeller i slöja som exempel:

(...) det blev ett sånt jävla liv om att det är förtryck, och jag tänker såhär "alltså varför?" folk är ens inte insatta och det är det som jag stör mig på, jag tänker såhär "öppna en bok så vi kan föra en konversation, en debatt innan vi kommer någonstans här" och det är så jävla, alltså så jävla efterblivet [sic] att basera sin bild på det media säger, och det är vad folk gör tror jag.

Nadia delar heller inte synen att slöjan i sig skulle segregera män och kvinnor eller förtrycka kvinnan. Hon tycker snarare att tvinga på någon slöja är att segregera män och kvinnor. Hon förklarar att tvinga en kvinna till att bära slöja "(...) inte är någonting islam står bakom för att i Koranen står det att varje kvinna är fri att välja ifall hon vill ta på sig en slöja eller inte (...)". Det står även att det är muslimskt korrekt att bära slöja som kvinna, men att det ändå inte är någon som har rätten att tvinga en kvinna till den. Nadia tror absolut att det finns en typisk västerländsk syn på slöjan, samtidigt som det finns en väldigt accepterande syn på religionsfrihet, "(...) men det är bara det att dom här rösterna som är emot islam och slöjan, allting hörs så himla högt (...)". Hon berättar att hon både har blivit utsatt för och sett andra bli utsatta för olika islamfobiska situationer, främst kvinnor i slöja. För henne känns det väldigt dubbelt, för samtidigt som mer kunskap och information kring ämnet sprids "(...) så finns det ändå dom här som hörs väldigt högt", alltså de med islamfobiska åsikter.

Nadia berättar att hon är feminist, vilket hon tycker går perfekt ihop med religionen. Hon tror dock att det finns många feminister och en feministisk syn som "(...) hela tiden trycker på att slöjan är en förtryckthetssymbol". Detta gör henne väldigt arg. Hon förklarar sin ilska med en situation:

(...) det var några kvinnor som hade varit på en demonstration utanför Åhléns och bara stått där för att markera att det här med slöjan inte är okej och att dom har en modell som har på sig slöja, och då tänker jag alla dom kvinnorna som har på sig en slöja av, dom är fria till att ta på sig den här slöjan, var passar dom kvinnorna in i deras samhälle, in i deras världsbild liksom, för att för mig handlar det inte om någonting annat än friheten att välja och det är det feminism också står för, för mig, friheten att välja som kvinna, och det är bara så dubbelt för mig hur man kan prata om kvinnans frihet men samtidigt bidra till att förtrycka en grupp av kvinnor som idag i Sverige är väldigt utsatt (...)

Adana tror också att en vanlig syn på slöjan i västerländer är att den förtrycker kvinnan. Hon tror att många antar att kvinnor i slöja inte bär den av egen vilja och att det kommer av fördomar baserat på en negativ bild av islam. Adana tror att den negativa bilden kommer från media och kanske även från länder som Saudiarabien och Iran som bygger sin politik på islam, där kvinnor är diskriminerade på flera olika nivåer och där det dessutom är lagstadgat att kvinnor måste bära slöja. Hon tycker att det är viktigt att göra skillnad på religion och kultur. Tyvärr tror hon att det är vad många människor i västvärlden ofta blandar ihop, religion och kultur eller religion och tradition. Hela religionen och praktiker som bärandet av slöjan tycker hon inte människor här ska förknippa med länder som Saudiarabien och Iran och deras diskriminerande politik, för det är bara en minoritet av alla muslimer som står bakom det.

Det finns olika skäl till att bära och inte bära hijab, men huvudduken har blivit en väldigt starkt präglad symbol för muslimska kvinnors identitet, speciellt i västvärlden. Många väljer att ta hijab i bruk som en markör för deras muslimska identitet för att försäkra att andra direkt ser dem som muslimska kvinnor. En huvudduk symboliserar muslimsk identitet och gör en synlig i ett icke-muslimskt samhälle. Men att vara synlig som en muslim innebär även risken att råka på de negativa stereotyperna som är sammankopplade med muslimer. Slöjan ger en muslimsk kvinna en synlig identitet, det är bara den som signalerar muslim. Så om andra människor har föreställningen att muslimer är terrorister eller att muslimska kvinnor är förtryckta så är det så de kommer se på dem (Ruby 2006: 60). Utformningen av identiteter är alltså inte bara begränsade till sättet vi relaterar och presenterar oss själva för andra, det beror även på hur andra uppfattar oss. Åter igen, ett sätt att förstå på vilka sätt ett samhälle ser olika människor och kulturer är att studera medias framställningar, eftersom media ofta spelar en stor roll i att framkasta och forma nationella och personliga identiteter. Mina informanter tror att media har en stor roll i skapandet av den rådande synen på slöjan och muslimska kvinnor i slöja. De tror att den typiska västerländska synen på slöjbärande muslimska kvinnor som förtryckta, och antagandet att de blivit påtvingade den, är baserat på en negativ bild av islam framställt i media. Noora säger att religion "är så mycket uppe på tapeten", Nadia säger att anti-muslimska åsikter "hörs så himla högt", och Adana talar om Irans och Saudiarabiens politik, och det är just i media dessa konstateranden återspeglas. Alla mina informanter är överens om att slöjan inte borde förknippas med förtryck eftersom de flesta muslimska kvinnor själva väljer att bära den.

I det svenska samhället är individualism som ideologi ganska viktig. Det är möjligt att koppla

individualism till mer heterogena samhällen, alltså mångkulturella. Och som tidigare konstaterat så utgör heller inte muslimer eller muslimska kvinnor en homogen grupp inom Sverige, eller i världen i stort, utan även den gruppen är kulturellt mångfaldig. Homogena samhällen och grupper är oftast väldigt politiskt färgade. Inom antropologin så finns det skilda åsikter kring definitioner av kulturbegreppet. En del står bakom den snäva definitionen av kultur som tankesystem, medan andra vidgar begreppet till att omfatta allt som människan gör, har och tänker i ställning av samhällsvaro, vilket utöver tankesystemen således inkluderar både den materiella kulturen och beteendemönstren (NE: kultur). Kultur kan kallas för ett samhälles samlade levnadssätt/-mönster, och dit hör allt från värderingar, seder, klädsel, normer, politiskt system, samt religion och trossystem. Länder som Iran och Saudiarabien skulle man kunna kategorisera som homogena samhällen, starkt politiskt färgade där kulturell mångfald inte är en faktor i skapandet av ideologi. Adana säger att det är viktigt att göra skillnad på kultur och religion för att hela islam och dess praktiker inte ska förknippas med länder som Iran och Saudiarabien. Religion är en kulturyttring som inte går att sättas in under en generellt heltäckande definition. Islam är världens näst största religion, spridd över stora delar av världen. Det Adana menar är att man inte ska se religionen som isolerad inom en kultur eller ett samhälle, för sätten olika samhällen och grupper utövar religionen på skiljer sig åt mellan kulturer. Hur religionen utövas inom en kultur är unikt just för den kulturen eftersom religion som kulturyttring alltid står i relation till, eller produceras och reproduceras i relation till, kulturens andra generella men unika grunddrag som normer, klassificering, moraliskt och politiskt system.

Slöja eller inte slöja: hinder eller fördel i det svenska samhället

Både Noora, Jasmin och Adana tror att slöjan skulle vara ett hinder i det svenska samhället. Alla tre tar upp arbetsmarknaden som ett specifikt exempel. Nadia tror även hon att slöjan skulle vara ett hinder, men till skillnad från de andra informanterna reflekterar hon över det mer utifrån sig själv.

Noora tror att vissa arbetsgivare drar sig för att anställa kvinnor i slöja för att slöjan är så starkt förknippad med en identitetssymbol för en väldigt religiös person. I sin tur ses en väldigt religiös person som en begränsning eller något som står ut lite för mycket. Hon tror även att det är vanligt att arbetsgivare direkt associerar en kvinna i slöja med vad de tidigare har hört om religionen, allt negativt, och därmed anser att en kvinna i slöja inte passar in på en arbetsplats eller det arbetsgivaren står för.

I sin tur berättar Jasmin om hennes mammas kompisar som har svårt att hitta jobb trots att de har utbildning "(...) just [för] att dom bär slöja, det finns ingen annan anledning liksom (...)". Detta är något som skrämmer henne mycket, så pass mycket att hon tror det till viss del är avgörande i valet. Hon tror det handlar om människors okunskap, och ibland även arrogans på så sätt att arbetsgivare är rädda för att bli förknippade med något som symboliserar förtryck och vilka konsekvenser det skulle få för verksamhetens rykte om de anställde en kvinna i slöja.

Adana är övertygad att bära slöja skulle vara ett hinder i det svenska samhället, och framförallt på arbetsmarknaden. Hon tror det är för att alla människor alltid kommer ha fördomar om det som är främmande och annorlunda. Muslimska kvinnor i slöja tror hon har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden eftersom det finns så många fördomar om just slöjan och islam. Adana berättar vad hon tror fördomarna är baserade på:

(...) själva muslimreligionen [islam] är präglad, alltså det präglas av terrorism och allt sånt först och främst, så det är själva religionen som har fått så dåligt vad heter det, eller folk har så dålig syn på själva islam, alltså det är såhär, du vet själv vad som pågår i media, folk alltså, attacker, islam och sådär, så jag tror media har gjort mycket, [och] politik, allt på en gång, så det är det som har präglat själva religionen som dålig, att den förtrycker kvinnor fast det inte gör det egentligen (...) jag tror det har med det att göra.

Nadia berättar att hon har blivit utsatt för en hel del rasism, något hon främst upplever är på grund av sitt namn och utseende. Hon tar ett exempel från första dagen på ett nytt arbete där en kvinna direkt konstaterade: "(...) 'åh, du kan svenska, vad trevligt' (...)", och där efter hävdade sig genom kommentaren: "(...) 'alltså jag är ingen rashatare, det måste du förstå' (...)". Hon är övertygad att rasismen skulle förvärras betydligt om hon hade haft slöja på sig: "(...) för nu ser man inte att jag är muslim, man kanske kan anta det, men man ser ju inte det, men hade jag på en slöja så hade jag både varit invandrare och en muslim, vilket jag oftast är, men då hade det varit två grejer att störa sig på". Hon tror att anledningen till att människor skulle störa sig på slöjan är för att så många ser slöjan som en symbol för förtryck. Hon förklarar att hon "(...) tror det handlar om okunskap först och främst (...)" och vidare:

(...) att folk är rädda för det som dom inte vet någonting om, för i grund och botten så vet dom flesta inte ett skit om islam, det är det som är problemet, folk vet inte, men folk är rädda och det kan vi ju tacka många för, SD till exempel, så nej jag tror bara folk är rädda och när man står där med sin slöja så sticker den ju ut på väldigt många sätt, dom flesta har ju inte slöja och det har ju kommit, det har ju inte kommit från Sverige, det har ju kommit någon [annan]stans ifrån,

det blir väl bara väldigt främmande.

När Nadia talar om sin egen framtid konstaterar hon lite motvilligt att hon enbart kan se en fördel med att inte bära slöja: "Gud va[d] hemskt, jag tror att det är en fördel att jag inte har på mig en slöja (...)". Hon berättar att hon ofta ställs inför situationer då människor omkring henne uttrycker sig nedvärderande om slöjan och kvinnor i slöja. De antar att hon ska hålla med om det som sägs, antingen för att de inte vet att hon är muslim eller, om de vet, för att hon är en muslim som inte bär slöja, och de blir lika förvånade varje gång hon visar att hon inte är med på deras "skitsnack". Hon tycker detta bara pekar på att hon har det lättare i samhället utan slöja:

(...) jag har haft personer som har sagt till mig, när jag berättar att jag är muslim, jag har faktiskt haft personer som sagt till mig "hade du haft slöja så vet jag inte riktigt hur vi hade stått med varandra idag" så jag tror att jag absolut har haft det lättare för att jag inte har slöja, och många blir väldigt förvånade när jag säger att jag är muslim och tycker det är jättekonstigt att jag inte har slöja (...) man ser ju på mig att jag inte är svensk, att jag inte är riktigt etniskt svensk, men hade jag haft slöja så hade det varit ännu en sak att markera på mig.

De andra informanterna har också reflekterat över hinder, fördelar och betydelsen av att inte bära slöja, just för deras egen del och framtid. Jasmin, som starkt identifierar sig med en religiös muslim, samtidigt som hon inte riktigt känner en koppling till den ortodoxa läran, och som befinner sig i process med att hittat sig själv och sin relation till Gud. För henne har ickebärandet av slöjan betydelsen att kunna vara mer anonym i det svenska samhället. Med ett förnamn som är eller låter svenskt så känner hon att hon kan dölja sin religiösa identitet, "(...) alltså det är ju inte som att människor antar att jag är muslim, jämfört med en som har sjal då vet man ju att den personen är muslim (...)". Att inte bära slöja betyder att hon kan gömma sin identitet, och det svenska namnet bidrar till att hålla identiteten dold. Det har givit henne möjligheten att vara mer svensk än muslim, i syfte att kunna passa in och vara en del av samhället. Jasmin ser både hinder och fördelar med att inte bära slöja för sin egen del och framtid. Bekymrat förklarar hon det såhär:

Alltså jag tänker när jag ska söka jobb så tror jag det är en fördel, men alltså om jag ska va ärlig och genuin mot mig själv så är det inte en fördel, alltså om jag ska va ärlig mot mig själv, helt ärlig, så vill jag ju inte tänka på hur samhället kommer se på mig om jag bär sjal, jag vill kunna va den jag vill vara och den jag känner, den jag tror är jag liksom, och det är så [tråkigt] liksom att man ska behöva tänka på det när man, alltså när man vill vara sig själv liksom.

Eftersom Adana hittills aldrig har övervägt att bära slöja, eller ens funderat på vad det skulle innebära, så har hon heller inte riktigt känt eller tänkt att ickebärandet har en betydelse för henne. Även Adana tror dock att det är en fördel inför hennes framtid att inte bära slöja i det svenska samhället. Hon tror inte att någon som ser henne bara skulle anta att hon är muslim eftersom "dom tror att alla muslimer har sjal", och detta tror hon skulle underlätta till exempel i sökandet efter jobb i framtiden. Adana tror inte det finns någon som ser slöjan som ett klädesplagg likt vilket klädesplagg som helst eftersom den är så religiöst förknippad. Hon berättar att hon ofta brukar höra "jaha har du börjat ha sjal" när hon egentligen har håret knytet på afrikanskt traditionellt sätt. Hon förklarar att det inte har någonting med den muslimska religiösa slöjan att göra och att även kristna kvinnor knyter håret på samma sätt. Hon tycker det är konstigt att alla varianter av tyg som täcker håret direkt tolkas som en muslimsk slöja.

Både Medina (2010) och Galman (2013) diskuterar fenomenet/teorin "*passing*" och "*covering*" i sina artiklar, lånat av Erving Goffman som förklarar att sättet vi klär oss skapar ett första intryck av oss och låter andra automatiskt anta att vi antingen är "normala" eller "stigmatiserade". Utan hijab blir en muslimsk kvinnas religiösa identitet gömd eftersom andra inte antar att en kvinna som bär "vanliga" kläder och accessoarer är en religiös muslim. En kvinnas kläder som förklarar hennes religiositet skulle användas av mainstream-samhället för att identifiera henne med en marginaliserad eller stigmatiserad social/kulturell minoritetsgrupp. Så länge kvinnans religiositet inte blir utfrågad beviljas hon en plats i det sociala mainstream baserat på hennes utseende som västerländsk och inte religiös/muslim. Med en slöja skulle det vara omöjligt för en kvinna att passera som något annat än muslim. Medina (2010), som själv är muslim och bär hijab, förklarar att hon och andra muslimska kvinnor i USA oftast har fler lager av "annanhet" och "annorlundahet", även utan hijab skulle hon fortfarande vara en mörkhyad kvinna, bara en kvinna, och på det, en överviktig kvinna. Medan andra sociala/kulturella grupper oftast bedöms efter den noblaste i gruppen, så (be)bedöms muslimer och islam efter den allra värsta bland muslimer, terrorister. Medina berättar att hon har fått erfara både avvisande och hat för identiteten hon har valt att uttrycka, och de patriarkala krav och normer hon har förkastat. Efter den 11 september 2001, och med varje terroristattack där efter, så berättar hon att hon har blivit van vid *gendered*-islamfobi och religiös-rasistiska aggressioner: personer som har stirrat, blängt och skrikigt åt henne (Medina 2010: 2).

När mina informanter reflekterar över hinder och fördelar med slöjan och att inte bära slöja så berättar de om liknande upplevelser. Noora, Jasmin och Adana tror att slöjan skulle innebära ett hinder på arbetsmarknaden. Noora tror att vissa arbetsgivare drar sig för att anställa en kvinna i slöja för att slöjan är en så starkt präglad identitetssymbol för en väldigt religiös person och muslim. Detta får dem att tänka efter och rygga tillbaka eftersom de associerar kvinnan i slöja med vad de tidigare har hört om islam, alltså är de rädda för islam. Jasmin, som berättar om hennes mammas väninnor i slöja som inte lyckas hitta jobb trots utbildning, tror snarare att det handlar om att arbetsgivare är rädda om sitt eget skinn och verksamhetens rykte, så de försöker undvika slöjan, en symbol förknippad med förtryck. Även om arbetsgivare inte delar den synen så kan det, precis som Jasmin uttrycker, finnas något som får dem att handla i enlighet med en allmän syn som blivit normen. Detta är mekanismen inom ett samhälle, kallat social kontroll, som medför att samhällets medlemmar handlar i enlighet med rådande normer. Det finns flera metoder för social kontroll som pressar eller lockar individer till att foga eller anpassa sig efter dessa normer. Ett exempel är social sanktion, i det här fallet negativa sanktioner, som är reaktioner från samhället och dess medlemmar på en handling som inte är acceptabel (Hendry 2008: 171). Som straff för normbrytningen kan både arbetsgivaren, för att hen anställt en kvinna i slöja, och kvinnan själv, bara för att hon uttrycker sin religiositet med en slöja, få erfara negativa sanktioner. Dessa kan inkludera stirrande blickar, kritik, verbala kränkningar, uteslutning, och för arbetsgivaren/verksamheten: bojkott, och för kvinnan i slöja: diskriminering på grund av religion.

Jasmin, Nadia och Adana konstaterar att andra inte kan se på dem att de är muslimer eftersom de inte bär slöja, symbolen som tydligt hade markerat deras religiösa identitet. Detta är för att andra antar att en kvinna som bär "vanliga" kläder inte är muslim, eller som Adana förklarar, för att andra tror att alla muslimska kvinnor bär slöja. Galman föreslår att för vissa religiösa kvinnor blir praktiken att täcka hår eller kropp i enlighet med religiös identitet och kod, paradoxalt nog, en avtäckande handling, på så sätt att de aktivt väljer att motstå pressen att dölja en stigmatiserad identitet. Enligt *un/covering*-teorin så blir identiteter ett val, och ickebärandet av hijab skulle kunna läsas som en symbol för assimilation (Galman 2013:423-425). För Nadia och Adana så är döljandet av den muslimska identiteten genom ickebärandet av slöjan dock inte en medveten handling eller aktivt val i syfte att passa in eftersom de inte ens har övervägt att bära slöja. Istället är det samhällets normer som beviljar dem möjligheten att dölja identiteten, oavsett om det är deras önskan eller inte. Även fast Jasmin tidigare har sagt att hon inte känner att hon behöver bära slöja för att identifiera sig som muslim, så är det

tydligt att frågan "hur kommer samhället se på mig om jag bär slöja?" är ett primärt övervägande för henne. Så för Jasmin skulle döljandet av den muslimska identiteten genom ickebärandet av slöjan kanske kunna ses som ett aktivt val, i syfte att passa in.

Nadia berättar om situationer där människor omkring henne har uttryckt sig nedvärderande om kvinnor i slöja när hon har varit närvarande, grundat på antagandet att hon håller med antingen för att de inte vet att hon är muslim, eller om de vet, för att hon inte bär slöja. Detta synliggör den värdering, åsikt och norm som genom socialisation internaliserats individer, och tydligt blivit underförstått eftersom de antar att Nadia ska hålla med. Nadia berättar även att hon har blivit utsatt för en hel del rasism och även misskategorisering. Så även utan slöja så upplever hon andra lager av "annanhet" eftersom hon fortfarande är en kvinna med distinkta etniska drag och ett utländskt namn. I slöja så skulle hon få ett ytterligare lager av "annanhet" som andra skulle störa sig på.

Sammanfattning

Det svenska majoritetssamhällets dominanta uppfattning är att alla kvinnor i slöja är tvingade till att bära den. Att alla kvinnor som inte bär slöja inte är muslimer, eller möjligtvis, om religiositeten har utfrågats, att de är muslimer som antas dela synen på slöjan som en symbol för kvinnors förtryck.

Denna uppsats synliggör ett tydligt gap mellan den dominanta uppfattningen om slöjan och informanternas verkliga erfarenheter rörande den. Ingen av studiens informanter har upplevt sig tvingade till att bära slöja, de anser att de fritt har kunnat välja att inte bära slöja, åtminstone fritt från familj och föräldrars inblandning. En av informanterna har dock uttryckt att hon inte har känt sig fri från samhället i valet. Eftersom det finns konsekvenser för den som väljer att bära slöja så upplever hon sig styrd och pressad av samhället att välja att inte bära slöja. De informanter som aldrig har övervägt att bära slöja tror även de att en rädsla för samhällets bemötande och negativa sociala sanktioner skulle styra dem i valet vid ett eventuellt övervägande. Alla har på något sätt bevittnat negativa sanktioner riktade mot muslimska kvinnor i slöja, och bland de mest extrema inkluderar dessa fysiska kränkningar: en kvinna i slöja blev spottad på i skolkorridoren och en annan blev nästan fälld av ett utsträckt ben på spårvagnen.

Anledningen till att kvinnor i slöja blir utsatta för kränkande angrepp likt de ovannämnda är för att de har brutit mot den rådande normen i det svenska samhället, normen som är: inte muslim eller inte religiös överhuvudtaget. Medias framställningar spelar stor roll i skapandet av den rådande synen på slöjbärande kvinnor som förtryckta, alla muslimer som de andra och hela islam som negativ. Efter flera terroristattacker runt om i världen så syns negativa stereotyper av muslimska kvinnor ännu mer. Och de kränkande angrepp som informanterna i denna studie har bevittnat visar tydligt upp den starka och negativa stereotypen som har kopplat slöjan med något annorlunda, en dålig/hotande religion och förtryck.

Studiens resultat visar på flera olika bakomliggande faktorer i valet att inte bära slöja. Det som tre av informanterna har uttryckt som den avgörande faktorn är deras uppfattningen om att de inte behöver bära slöja för att kunna identifiera sig som muslim eller för att vara muslim. Islam ligger inte i slöjan, utan i ens relation till Gud, vilket är en personlig ensak. Två av informanterna talar även om dåtidens syn på kvinnor (som inte passar in i dagens samhälle), respektive dåtidens situation kvinnor befann sig i (som inte är densamma idag) när idén om slöjan uppkom. Vare sig den muslimska kvinnan ombads bära slöja som skydd mot

respektlösa män eller om det var för att hon ansågs vara ansvarig för ett okyskt samhälle, så finns det idag, här, i dessa informanternas liv, inte en koppling till slöjans ursprungliga kontext. Detta har fått den ena att ifrågasätta skälet till varför man ska bära slöjan, om det verkligen finns ett behov av att bära slöja i dagens samhälle, och den andra att mer eller mindre helt ta avstånd från religionen och en religiös identitet.

För två av informanterna är det tydligt att socialt arv även är en avgörande faktor i valet att inte bära slöja. För dessa informanter är beslöjning inte en vanlig/viktig tradition varken i släkten eller i deras födelseländer. De tror inte att de hade burit slöja om de hade varit bosatta i sina hemländer heller, men däremot är de övertygade om att de hade varit mer religiösa och praktiserande där eftersom släkten och den muslimska gemenskapen i stort är större. Samma informanter menar att de heller inte har påverkats av det svenska sekulära samhället och livet av samma anledning. Den ena kommer från ett land där muslimer utgör en minoritet, och den andra från ett land där muslimer utgör en dryg majoritet. För den förstnämnda skulle detta kunna innebära att den muslimska gruppens etablerade system för klassificering och normer i samhället där hon är född inte skiljer sig så mycket från det svenska samhällets, och kanske även för den sistnämnda, fast på så sätt att det finns en naturlig religiös tolerans etablerad. De övriga två informanterna, födda i länder där islam har stort inflytande i samhället och inom politiken, har i betydligt större grad påverkats av det svenska sekulära samhället och livet. Den ena kom till Sverige när hon bara var tre år. Under uppväxten, i ett litet samhälle med få andra invandrade familjer, har hon aldrig känt sig annorlunda jämfört med sina kompisar. Samtidigt har hon känt av en kontrast mellan hennes uppfattade svenskhet och föräldrarnas etniska, sociala och religiösa tillhörighet. Det är denna kontrast som synliggör det svenska sekulära samhällets påverkan som tillslut har resulterat i att hon har valt bort den religiösa identiteten och naturligtvis även slöjan, en identitetssymbol för en muslimsk kvinna. För den andra informanten, som kom till Sverige senare i barndomsålder, har det svenska samhället haft en mer yttre påverkan. Systemet för normer och klassificering, som för henne var naturligt i samhället där hon levde under större delen av barndomen, har snarare modifierats efter det svenska sekulära samhällets. Istället för att ta avstånd från religionen har hon sett möjligheten att anta ett eget förhållningssätt till religionen, mer lämpad här.

Informanterna i denna studie anser inte att en muslimsk kvinna måste bära slöja för att vara en god muslim. De ser inte slöjan som ett mått på hur pass god muslim eller människa någon är. Det är ens handlingar som istället är avgörande, och bara för att någon bär slöja så behöver det inte betyda att hon alltid handlar rätt. De menar att ingen borde kunna säga att någon är

sämre eller inte tillräckligt mycket muslim eftersom ens egna förhållningssätt till religionen och dess praktiker är en personlig ensak. Samtidigt visar resultatet upp en dominant syn på slöjan som en symbol för religiöst engagemang och en präglad identitetssymbol för en hängiven muslimsk kvinna. Det finns en tydlig idé om förväntningar på dem kategoriserade som slöjbärande muslimska kvinnor. Detta ser vi när en av informanterna konstaterar att det känns konstigt och motsägelsefullt när en kvinna i slöja dricker alkohol på krogen, och när en annan förklarar att hon själv hade föredragit att ta av sig slöjan på krogen för att inte vilseleda andra till att tro att hon är en jättereligiös person som ägnar sig åt o-islamska handlingar. En kvinna i slöja förväntas vara en väldigt religiös person, en ambassadör för religionen som måste leva upp till idealen associerade med islam för att inte ge den samlade muslimska gruppen en dålig image.

Litteraturlista

- Agar, Michael H. (2008). *the Professional stranger*. Emerald Group Publishing Limited, 2nd edition, pp. 140.
- Fadil, Nadia. (2011). *Not-/unveiling as an ethical practice*. *Feminist Review* 98, no. 1, pp. 83-109.
- Galman, Sally Campbell. (2013). *Un/Covering: Female Religious Converts Learning the Problems and Pragmatics of Physical Observance in the Secular World*. *Anthropology & Education Quarterly* 44, no. 4, pp. 423-441.
- Goffman, Erving. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Hendry, Joy. (2008). *An introduction to social anthropology: Sharing our worlds*. Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2nd edition, pp. 20-21, 30, 94-96, 171-172 .
- Hopkins, Nick, & Ronni Michelle Greenwood. (2013). *Hijab, visibility and the performance of identity*. *European Journal of Social Psychology* 43, no. 5, pp. 438-447.
- Medina, Jameelah X. (2010). *Body politicking and the phenomenon of "passing"*. *Feminism & Psychology*, pp. 1-6, DOI: 0959353510384833.
- Myrne, Pernilla. (2005). *Slöjans metamorfoser i klassisk arabisk litteratur–bakom myten om den skylda kvinnan*. Göteborgs universitet.
- Nationalencyklopedin, slöja. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/slöja> (hämtad 2015-12-19)
- Nationalencyklopedin, hijab. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hijab> (hämtad 2015-12-19)
- Nationalencyklopedin, kultur. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kultur> (hämtad 2016-01-28)
- Rabo, Annika. (1997). *Kampen om slöjan-slöjan i kampen*. *Tidskrift för genusvetenskap* 3-4, pp. 62-68.
- Ruby, Tabassum F. (2006). *Listening to the voices of hijab*. *Women's Studies International Forum*, vol. 29, no. 1, pp. 54-66. Pergamon.

Bilaga

Intervjuguide

Informera om:

- Mig själv som socialantropologstudent och syftet med intervjuerna och uppsatsen.
- Anonymitet, inget ska kopplas till informanten i det material som andra än jag kommer ha tillgång till.
- Fråga om informanten vill ha en sammanställning av intervjun efteråt?
- Ljudinspelning av intervjun, är det okej? Får inspelningen sparas efter uppsatsens inlämning?
- Informanten har möjlighet att hoppa över frågor och avbryta intervjun om så önskas.

Intervjufrågor:

1. Berätta om dig själv: ålder, civilstatus, sysselsättning, utbildning, födelseland osv.

Bakgrund, arv, familj

2. Är du troende? Är din familj troende? (hur har din uppväxt präglats av tron?)
3. Identifierar du dig som en muslim och troende? (varför/varför inte?)
4. Har du familjemedlemmar som bär slöja?
5. Finns det tillfällen då du har burit slöja eller tillfällen då du bär slöja? (tidigare i livet, speciella tider på året eller under högtider, på specifika platser)
6. Anser du att du fritt har kunnat välja att inte bära slöja?
7. Varför bär du inte slöja? Vad ligger bakom ditt val att inte bära slöja?

Syn, symbol, betydelse

8. Hur ser du på slöjan? (en hel institution som förtrycker eller bara ett klädesplagg som markerar religiös tillhörighet, eller skydd)
9. Vad har icke-bärandet av slöjan för betydelse för dig? (Frihet, fri kvinna)
10. Hur tror du andra svenskar och icke-muslimer ser på slöjan? Finns det en typisk västerländsk syn på slöjan? Delar du den synen?
11. Måste man bära slöjan för att vara en god muslim? Eller är det fel att bära slöja om man inte lever som en god muslim på andra sätt?

12. Händer det att du upplever att du blir dåligt bemött på grund av att du inte bär slöja?
(familj/släkt och vänner)
13. Vad tycker din familj om att du inte bär slöja?

Samhället

14. Har det svenska sekulära samhället och livet påverkat ditt val att inte bära slöja? Tror du slöjan skulle vara ett hinder i det svenska samhället?
15. Att inte bära slöja, tror du det kan bli ett hinder eller fördel inför din framtid?
16. Vad tycker du om förbud mot slöjan som vissa stater i Europa har infört i vissa offentliga rum?
17. Vad står det om slöjan i islamska texter? (koranen)